

3. Иванцевич Д. М. Человеческие ресурсы управления / Д. М. Иванцевич, А. А. Лобанов . – М. : Дело, 1993. – С. 214-239.
4. Кибанов А. Я. Управление деловой карьерой персонала / А. Я. Кибанов // Управление персоналом организации. – М. : ИНФРА, 1997. – С. 298-307.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М., 1996. – 309 с.
6. Могилёвкин Е.А. Карьерный рост: диагностика, технологии, тренинг. Монография / Е. А. Могилёвкин. – СПб. : Речь, 2007. – С. 22-25.
7. Могилёвкин Е. А. Карьерный тьюторинг – психологическое сопровождение карьеры / Е. А. Могилёвкин // Управление персоналом. – 2004. – № 21. – С. 44-47.
8. Могилёвкин Е. А. Управление карьерой профессионала как карьерный самоменеджмент / Е. А. Могилёвкин // Персонал-Микс. – 2005. – № 1. – С. 87-92.

**ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ НАВЧАЛЬНО-
ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

УДК [371.132+371.134:8]:378.046

Штельмах Г.Б.

Головна мета статті – розкрити особливості навчально-виховного процесу вищої школи через призму формування предметних компетентностей майбутніх вчителів філологічних спеціальностей.

Ключові слова: навчально-дослідницька діяльність, компетенція, предметна компетентність.

Основная цель статьи – раскрыть особенности учебно-воспитательного процесса высшей школы через призму формирования предметных компетентностей будущих учителей филологических специальностей.

Ключевые слова: учебно-исследовательская деятельность, компетенция, предметная компетентность.

The main purpose of the article is to reveal the features of the educational process of higher education in the light of subject formation of future teachers of philological specialties.

Key words: educational and research activities, expertise, subject competence.

Болонська угода Європейських країн загострила питання якості сучасної освіти й підготовки педагогічних кадрів, здатних виконати соціальне замовлення, брати активну участь в економічному відродженні сучасного суспільства.

Утвердження таких суспільних і особистісних цінностей, як «людина», «творчість», «духовність», «компетентність» визначається характером сучасних цивілізаційних процесів та зумовлює появу в педагогічній практиці гуманістично зорієнтованих підходів і технологій, спрямованих на цілісний розвиток особистості майбутнього вчителя, активізацію його творчих суб'єктивних можливостей, зростання загальної культури та формування професійної компетентності. Розбудова особистісно-зорієнтованої освіти ґрунтується на пріоритетах соціального та індивідуального, логічного та образного, традиційного та інноваційного. Зазначені нові ідеї та підходи концептуально закладені у зміст «Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ ст.», Державної національної програми «Освіта ХХІ ст.», Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту» [1].

Сучасній школі потрібний не тільки виконавець професійних функцій, а кваліфікований компетентний фахівець із високим духовно-моральним потенціалом, тобто педагог-майстер. Від компетентності шкільного вчителя залежить результативність і якість підготовки підростаючого покоління. Уз'язку з цим професійний ріст і результативність підготовки педагогічних кадрів не може розглядатися як їхня особиста проблема, вона набуває статусу соціальної. Завданням вищої школи є не лише озброєння майбутніх учителів філологічних спеціальностей відповідними фаховими знаннями, а й формування у них предметних компетентностей. Адже саме предметні компетентності набувають останнім часом все більшої актуальності, у зв'язку з постійною трансформацією соціального досвіду, модернізацією сфери професійної освіти, створенням різноманітних видів авторських педагогічних систем, зростанням рівня вимог суспільства до підготовки педагогічних кадрів. Саме в цьому напрямку велике значення має пошук шляхів забезпечення якісної підготовки педагогічних кадрів. З огляду на це, головним завданням вищої педагогічної освіти є формування в студента гуманістичних нахилів, розуміння власного майбутнього в суспільному та професійному житті, розвиток комунікативних і організаторських здібностей, уміння аналізувати педагогічні явища і процеси.

Необхідно переосмислити весь процес педагогічної освіти, її мету, основні завдання й принципи, зміст практичної діяльності в системі підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей з урахуванням самостійного і творчого усвідомлення ними знань. Такі знання довше зберігаються, вони дієві, а стимулом їх поповнення служить не оцінка викладача, а практична самооцінка.

На сьогодні викладачі вищих навчальних педагогічних закладів не отримали належної дидактичної допомоги від науковців щодо формування предметних компетентностей майбутніх учителів філологічних спеціальностей, які потребують творчого усвідомлення й систематизації, дозволяють виділити пріоритетні наукові напрями, зокрема в ефективній організації основ дидактичної системи як дієвого засобу такого формування.

Для того, щоб показати значущість навчально-дослідної діяльності, вдаюся до аналізу понять «компетентність» і «компетентнісний підхід».

Компетентність як своєрідне «вузлове» поняття поєднує в собі інтелектуальний і навичковий складники освіти; в понятті компетентності закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, сформованого «від результату» («стан-

дарт на виході»); предметна компетентність є інтегративною за природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких умінь і знань, що належать до широких сфер культури та діяльності (інформаційної, мовленнєвої тощо);

Компетентнісний підхід не є цілком новим для української освіти, оскільки орієнтація на освоєння умінь, способів діяльності і, тим більше, узагальнених способів діяльності існувала як напрям розвитку педагогічних досліджень і практики, однак не була провідною. Тому сьогодні для реалізації компетентнісного підходу потрібно опиратися на міжнародний досвід враховуючи необхідність адаптування до традицій і потреб України [2].

Не слід протиставляти компетентність знанням чи вмінням і навичкам. Поняття компетентності ширше за поняття знання, вміння, навички; воно містить їх у собі (хоча, зрозуміло, не йдеться про компетентність як про просту адитивну суму «знання – вміння – навички», це поняття трохи інше.

Поняття компетентності охоплює не тільки когнітивний і операціонально-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий. Воно містить результати навчання (знання й вміння), систему ціннісних орієнтацій, звички тощо; компетентності формуються в процесі навчання, і не лише у вищому навчальному педагогічному закладі, але і під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії, культури й ін. У зв'язку з цим реалізація компетентнісного підходу залежить від загальної освітньо-культурної ситуації, в якій живе й розвивається майбутній учитель.

Відомі російські педагоги В.Красєвський, А.Хуторської розрізняють терміни «компетентність» і «компетенція», пояснюючи, що «компетенція в перекладі з латинської «competentia» означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід. Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обґрунтовано судити про цю сферу й ефективно діяти в ній. На цій основі науковці вважають за потрібне ввести в обіг поняття «освітні компетенції» як складні узагальнені способи діяльності, що їх опановує людина під час навчання, і компетентність є результатом набуття компетенцій. Вони зазначають, що загальноосвітні компетенції потрібні не для всіх видів діяльності, у яких бере участь людина, а тільки для тих, що охоплюють основні освітні сфери й навчальні предмети. Такі компетенції відбивають предметно-діяльнісний складник загальної освіти і мають забезпечувати комплексне досягнення його цілей.

Інші російські дослідники С.Шишов та В.Кальней вважають, що компетентність – це здатність (вміння) діяти на основі здобутих знань. На відміну від ЗУНІВ (що передбачають дію за зразком, за аналогією), компетентність передбачає досвід самостійної діяльності на основі універсальних знань. Уявлення про компетенції змінює поняття «оцінки» та «кваліфікації», оскільки важливим стає не те, що в індивіда є внутрішня організація чогось (наприклад, знань), а можливість застосування того, що є».

У процесі вивчення дисциплін галузі «Філологічні науки» компетентність «продемонструвати творче мислення» передбачає:

- здатність ідентифікувати (розпізнати) та побудувати адекватні форми й моделі (схеми) довколишньої реальності;

- підтримати аргументами науковий погляд, спираючись на перспективи динамічного розвитку науки, розуміння науки як людської активності, завдяки якій наукові ідеї змінюються в часі та впливають на соціальний і культурний контексти, в якому розвиваються;

- розробляти гіпотези й перевіряти їх достовірність шляхом дослідження, експериментування й апробації.

Загально предметні компетентності визначаються для кожного предмета і розвиваються протягом всього терміну його вивчення; вони відрізняються високим ступенем узагальненості та комплексності.

Предметні компетентності з іноземної мови визначаємо як здатність людини:

- визначати та розпізнавати мовні поняття й ідеї;

- розв'язувати теоретичні та проблемні питання, пов'язані з реальними ситуаціями у світі;

- пояснювати мовні явища, використовуючи специфічні мову й терміни, шляхом моделювання, виведення, екстраполяції;

- переносити й інтегрувати знання та методи з іноземної мови й застосовувати їх в інших науках і технологіях.

Аналізуючи різноманітні підходи до визначення поняття «предметних компетентностей» вважаємо, що компетентність — це інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції. Компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Предметна компетентність є сумою знань, умінь та особистісно значущих якостей майбутніх учителів філологічних спеціальностей, що дозволяє їм виконувати професійні функції через власне ставлення. Це системне, інтегроване утворення, яке вміщує такі компоненти:

- потребнісно-мотиваційний (емоції, особистісна цінність, ставлення, самоактуалізація, особистісний і суспільний смисл);

- когнітивний (знання, уявлення, погляди, норми, правила, уміння, навички);

- морально-афективний (професійно-значущі якості особистості, емоційна стійкість);

- конативний (педагогічні уміння, педагогічна техніка).

У дослідженні маємо справу з майбутніми вчителями філологічних спеціальностей, і тому вважаємо, що предметні компетентності включають:

- комунікативну мовленнєву компетентність;

- країнознавчу компетентність;

- лінгвокраїнознавчу компетентність;

- соціокультурну компетентність;

- лінгвістичну компетентність;

- соціолінгвістичну компетентність;

- прагматичну компетентність.

Формування вчителя починається з вироблення у студентів так званого «вчительського образу». Саме від того, яку настанову буде сформовано в них на першому курсі, залежатиме процес становлення особистості педагога впродовж навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Для забезпечення розвитку нового напрямку навчальної, методичної й навчально-дослідницької діяльності при кафедрах були створені лабораторії, відповідні центри наукових досліджень.

Координація навчально-дослідної діяльності майбутніх учителів здійснюється шляхом залучення студентів до:

- участі в роботі наукових гуртків, проблемних груп;
- участі у предметних олімпіадах;
- участі й організації наукових семінарів і студентських конференцій;
- участі в організації і проведенні конкурсів наукових робіт на рівні ВНЗ, регіональному й усеукраїнському, міжнародному рівнях;
- участі в організації і проведенні виставок творчих і наукових робіт;
- оцінюванні професійних ситуацій, які аналізували на лекціях та практичних заняттях;
- участі в роботі студентського наукового сектору з розробки програм наукових заходів;
- збиранні й аналізу інформаційних даних для дипломного проектування й наукових публікацій;
- запровадженні творчих наукових проектів; створенні студентських наукових відділів, освітньо-наукових шкіл, центрів, рад тощо [4].

Викладач бере на себе зобов'язання перед державою підготувати суб'єкта навчального процесу на засадах проектувальної й освітньої діяльності, дотримуватися закономірностей розвитку філологічної і педагогічної науки по усвідомленню рефлексії та форм навчальної діяльності, які застосовуються в навчально-виховному процесі. Освітній процес також залежить і від індивідуальних можливостей особистості педагога.

Уважаємо, що особливості педагогічної діяльності значною мірою впливають на зміст інших компонентів системи. Таким чином, тільки індивідуалізований стиль викладача може забезпечувати ефективність професійної діяльності й результативності його роботи в навчально-виховному процесі.

Процес формування предметних компетентностей функціонує найбільш ефективно за умови оптимальної міри співвідношення між зв'язками управління й самоуправління. Формування передбачає поетапний рух від діяльності під керівництвом до самокерованого навчання, від нього – до самонавчання й саморозвитку. У навчально-дослідницькій діяльності виявляються самостійність, ініціативність, відповідальність суб'єкта. Самоуправління є вищим рівнем саморегуляції. Вищий рівень саморегуляції характеризує особистість як суб'єкта діяльності, що виробляє оптимальну стратегію і тактику. Процес усвідомлення себе суб'єктом навчально-дослідницької діяльності складає основу самоуправління.

Майбутні вчителі прослухали спецкурс «Предметні компетентності майбутнього вчителя філологічних спеціальностей». Програму спецкурсу «Предметні компетентності майбутнього вчителя філологічних спеціальностей» було розраховано на 30 годин. Вона складалася з дев'яти тем та завершувалася заліком (табл. 1).

Окрім того, враховуючи необхідність диференційованої роботи, було передбачено в ній два блоки: базовий, обов'язковий та різнорівневий (за вибором). Різнорівневий блок подано програмою для самостійної роботи студентів під керівництвом викладача. В залежності від особистісного рівня формування вмій, навичок, професійно-значущих якостей студенти додатково працювали над тією або іншою темою, виконували подані їм проблемні завдання, які відповідали трьом рівням (високому, середньому та низькому) сформованості предметних компетентностей.

На заняттях практикували педагогічне моделювання як один із етапів проектування, в рамках якого вибудовується детальна композиція об'єкта з найбільшим ступенем прогнозованості та широким спектром дій. Зауважимо, що педагогічне моделювання виступає і як метод дослідження об'єкта педагогічного проектування.

Метод моделювання вивчає розвиток об'єкта та предмета певної науки за допомогою імітації моделі, яка може бути використаною в навчальному процесі. Розкриємо основні етапи методу моделювання на факультеті іноземних мов. Передусім мова йде про створення прогнозованого сценарію, в основу якого покладено логічність і науковість викладу навчального матеріалу та вірогідність його використання в інших навчальних ситуаціях і теоретично й практично значущі результати розвитку науки в цілому. Подальше впровадження методу моделювання залежатиме від аналітичного, послідовного й детального вивчення всіх можливих варіантів вирішення завдань, визначення професійною педагогікою. Окремо виділили етапи програмування та проблемний, в основі яких мають моделюватися найбільш оптимальні шляхи від мети до кінцевого результату. Для достовірності результатів прогнозування й моделювання розвитку предмета необхідно у своїй роботі використовували спеціальну дослідницьку процедуру, яка під достовірністю розуміли вірогідність здійснення прогнозів у заданому інтервалі.

На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічних та філологічних знань пріоритетного значення набувають ті знання, які сприяють формуванню у студентів активної життєвої позиції, готовності постійно навчатися, як у професійному особистому, так і в суспільному житті. Ці знання сприяють формуванню здатності адаптуватися до умов мовного середовища, готовності брати на себе відповідальність за свої дії. Актуальності набувають також професійні знання, які формують у студентів готовність визнавати право людини на духовну свободу й розширення можливостей її вдосконалення; повагу до історії, релігії, культури інших етносів, формуються уміння будувати стосунки з іншими людьми на засадах взаємоповаги, співробітництва і підтримки, дотримування мовного режиму.

Після закінчення занять із спецкурсу намагались визначити ступінь їх значущості для студентів. Для визначення коефіцієнта значущості (Кз) цих дисциплін у формуванні предметних компетентностей майбутнього вчителя філологічних спеціальностей скористались анкетуванням.

Таблиця 1.
Навчально-тематичний план спецкурсу «Предметні компетентності майбутнього вчителя філологічних спеціальностей»

<i>Назви теми</i>	<i>Види занять, кількість годин</i>		
	<i>Сем/з</i>	<i>Пр/з</i>	<i>СРС</i>
<i>Поняття про компетентнісний підхід, його сутність</i>	2	—	—
<i>Компетентність і компетенція</i>	2	—	—
<i>Професійна компетентність вчителя як необхідна умова ефективності</i>	1	2	2
<i>Предметні компетентності, зміст, структура</i>	2	2	2
<i>Ключові компетентності: інформаційна, комунікативна, автономізаційна, соціальна, продуктивна, моральна, психологічна</i>	2	2	2
<i>Увага, спостережливість, увага вчителя</i>	—	2	2
<i>Культура педагогічного спілкування. Педагогічна техніка. Її роль у формуванні предметних компетентностей</i>	—	2	—
<i>Самоосвіта та самовиховання майбутнього вчителя</i>	—	2-4	—
<i>Залікове заняття. Захист творчих проєктів</i>		2-4	
<i>Всього - 30 годин</i>			

Крім визначення коефіцієнта значущості спецкурсу у формуванні предметних компетентностей студентів, було визначено також індекс задоволеності студентів цими заняттями. Опитувані повинні були вибрати варіанти відповідей за такою шкалою: якщо індекс задоволеності цими заняттями достатньо високий, то він оцінювався балом +1; якщо середній – 0,5; низький – 0; мінімально допустимий – (- 0,5); байдуже ставлення оцінювалося як (-1); відсутність відповіді – 0.

Чим ближче індекс до 1, тим яскравіше виражена задоволеність студентів цими заняттями. У нашому випадку цей індекс склав 0,67. Це свідчить про

те, що заняття спецкурсу сприяли зростанню рівня сформованості предметних компетентностей майбутнього вчителя філологічних спеціальностей і підтверджує необхідність забезпечення культурологічної, культуротворчої спрямованості навчально-дослідницької діяльності.

Отже, у контексті нашого дослідження ми здійснили детальний педагогічний аналіз щодо формування предметних компетенцій майбутніх філологів засобами навчально-дослідницької діяльності.

Література:

1. Андрущенко В.П. Основні характеристики Європейської вищої освіти та можливості їх реалізації в системі освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України/ Віктор Петрович Андрущенко// Вища освіта України. – 2010. – №4. – С.5-16

2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики/ під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.

3. Комплексе нормативних документів для розроблення складових системних галузевих стандартів вищої освіти/ за заг. ред. В.Д.Шинкарука; укладачі: Я.Я.Болобаш, К.М.Левківський, В.Л.Гуло, Л.О.Котоловець та ін. – К. : МОН України, НТЗО, 2008. – 76 с.

4. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования/ А.В.Хуторской// Народное образование. – 2003. – №2. – С.58-64.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ТЕОРІЇ ДИДАКТИЧНОЇ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

УДК 378.147:33
Малихіна С. В.

У статті визначено методологічні засади розробки теорії дидактичної інтенсифікації навчальної діяльності студентів. У якості основних методологічних підходів визнано: системний та особистісно-діяльнісний. Реалізація положень цих методологічних підходів забезпечує системність у розумінні досліджуваного феномену, урахування індивідуально-особистісних особливостей центрального суб'єкта навчальної діяльності, здатного до самоактуалізації, самоосвіти, самореалізації й самовдосконалення, на засадах активізації, оптимізації й стимулювання

Ключові слова: навчальна діяльність, дидактична інтенсифікація, системний підхід, особистісно-діяльнісний підхід.

В статье определены методологические основы разработки теории дидактической интенсификации учебной деятельности студентов. В качестве основных методологических подходов признаны системный и личностно-деятельностный. Реализация положений этих методологических подходов обеспечивает системность в понимании исследуемого феномена, учет индивидуально-